

KÜRESELLEŞEN KENTTE BASKIN KİMLİK; YABANCI (EKONOMİK HAYATTA BİR İNCELEME)

Geliş Tarihi (Received Date) 15.05.2018
Kabul Tarihi (Accepted Date) 08.06.2018

İhsan KELEŞ¹
Emre EKİNCİ²

Özet

Yazımızda cevabını arayacağımız temel soru yabancı kavramının küreselleşme kavramıyla nasıl bir etkileşim içinde olduğudur? Bu ilişkinin bir boyutunu açıklayabilmek adına kentsel ekonomik boyutta bir inceleme yapacağız. Böylelikle küreselleşme etkilerinin olumsuz yanlarına dikkat çekmeyi umarken aynı zamanda yabancılaştırma kavramının ‘kentli tanımına nasıl bir etkide bulunduğunu’ tartışmayı umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: küreselleşme, yabancı, yabancılaştırma, ekonomik hayat

DOMINANT IDENTITYIN GLOBALIZING CITY; ALIEN (AN INVESTIGATION IN ECONOMIC LIFE)

Abstract

The basic question for us to answer in our reply is how does the foreign concept interact with the concept of globalization? In order to be able to explain a dimension of this relationship, we will carry out an examination at the urban economic dimension. Thus, we hope not to draw attention to the negative aspects of the globalization effects, but at the same time, we hope to discuss how 'the urban definition of alienation' is affected.

Keywords: globalization, alien, alienation, economic life

GİRİŞ

Yabancı kavramının tüm sosyolojik kavramlar gibi farklı çerçevelerde, farklı tanımlamalar edinen bir kavram olduğunu belirtmek gereklidir. Ancak yine tüm sosyolojik kavramlar gibi yabancı kavramının da temel bazı ‘kabuller’ edindiği ileri sürebilir. Bunlardan en geneli ‘olumsuzluk’ barındırdığı noktasındadır. Yabancı kavramı ile tanımlanan kentli birey, yabancı kavramı hangi çerçevede kullanılmışsa o konu bakımından ‘çekinik’ konumdadır. Diğer bir deyişle yabancı kavramı, ‘baskın’ bir tanım çerçevesinde tanımlanan bir kavrayışın sonucu oluşur. Öyleyse ‘baskın’ olana karşı ‘çekinik’ olan tanımlama olan ‘yabancı’ kavramını açıklamaya Bauman’ın tanımıyla başlayabiliriz.(Bauman, 2016:66)

”Yabancı kavramının dikkate değer özelliği büyük oranda ‘bildik’ olmasıdır; bir kişiyi yabancı kabul etmek için, öncelikle onun hakkında hiç olmazsa birkaç şey bilmem gerekir. Her şeyden önce, onların tekrar tekrar davetsiz olarak benim görüş alanıma girmeleri lazımdır. Öyle ki ben onları yakın çevremde görmeliyim; istesem de istemesem de onlar kesinlikle benim yaşadığım ve ayrılmadığım, ayrılma işareti de göstermediğim dünyada yaşarlar.”

Yabancı kavramının dikkat çeken özelliği, ‘istesem de istemesem de’, ‘tekrar tekrar girilen görüş alanı’ ifadesinde açıkça görülebileceği gibi; belirli bir ‘çekinik’ ilişkinin varlığına ihtiyaç duymasıyla ilgilidir. İlişkinin varlığını devam ettirirken aynı zamanda ‘çekinikliğin’ korunması yabancı kavramının tanımını oluşturmaktadır. Korumaktan öte, ilişkiyi yabancılaştırma yani yabancı tipi ‘bildik’ kentli ilişkisinin artması ise küreselleşme kavramıyla ilişkimizi kurmaktadır.

Kent, Wirth tarafından ‘heterojen bireylerden oluşan büyük ve yoğun kalıcı yerleşimler’ olarak tanımlanmaktadır(Wirth, 1938:8). Ve 21. Yüzyıl şartlarında heterojenliğin, büyüklüğün ve yoğunluğun arttığına ve artmakta olacağına kuşku yoktur. Şöyle ki; ‘1900’e kadar dünya nüfusunun yaklaşık %80’i köylüydü; Cilalı Taş Devri’nden beri de bu yüzde hiçbir zaman daha az olmamıştı’(Berger, 1988:147). ‘1950’de dünya nüfusunun %30 u kentlerde yaşarken’ 2014 yılı itibari ile dünya daha kentsel bir mekândır. Ve tahminlere göre ‘2050 senesinde dünya nüfusunun %66’sı kentlerde yaşayacaktır’(United Nation, 2014:7). Diğer bir deyişle kent tanımının küreselleşme ile etkileşimin sonucu olarak oluşan kentli tanımı, yoğunluk ve büyüklüğün tarihin hiçbir döneminde

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, (ikeles@gazi.edu.tr)

² Yüksek lisans öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (ekinci.emre.ee@gmail.com)

olmadığı kadar artarak yani kent kavramını kır kavramının oransal olarak önüne geçerek insani ilişkilerin ‘çekinikliği’ arttırmaktadır. “Kent mekânı sosyal mesafenin azalmasını ifade eden bir mekânsal formdur. Modern hayat yabancısız yapamaz ve onlardan ayrı var olamaz”(Bauman, 2011:194-195). Ve bu sebepten küreselleşme dolayısıyla kentlilik ve yabancı kavramlarının arasında bir uyum olduğunu ileri sürüyoruz.

Eğer 21. Yüzyıl kentsel ekonomik yaşamını ‘özgürlük’ kavramıyla ifade edecek olursak, özgürlük kavramının hiçbir tarihsel dönemde bu denli çok dile getirilmediğini gözlemlememiz zor olmayacaktır. Cinsiyete, ırka ya da dine dayalı sınırları aşmak suretiyle ulaşılabilecek olan ekonomik özgürlük, kentli bireyin ekonomik hayatta elde etmek istediği temel şey ya da elde etmek istediği temel şey için temel araç tanımlaması olmuştur. Ancak bizim dikkat çekmek istediğimiz temel nokta ‘özgürlük’ kavramının etrafında şekillenen ekonomik hayat tanımlamalarının ‘olumsuzlukları’ da barındırdığıdır. Dolayısıyla Baudrillard’ın dediği şekilde şunları söyleyebiliriz. “Özgür kalan her şey sonu gelmez biçimde birbirinin yerine geçmeye ve böylelikle gitgide artan belirsizliğe ve şüphecilik ilkesine mahkûmdurlar”(Baudrillard, 2016: 10-11).

Kaçınılmaz bir süreç olarak yabancılaşma, ‘baskın’ olanın olduğu her tanım evreninde mevcuttur. Ancak savımız şudur ki; baskınlaşan kimlik artık yabancıliktir. Peki, baskınlaşan tanım yabancıliksa, baskına göre konumlanan yabancılık tanımları nasıl oluşturulacaktır?

Bu yeni durum tüm kentsel hayatta ve yazımız gereği kentsel ekonomik hayatta yabancı kavramı üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli kılmıştır. Peki değişen nedir? Sanıyoruz; sınıf, etnik köken, din ve cinsiyet temelli süregelen yabancılaştırma süreci ortadan kalkmıştır demek zor olsa da, bir değişim geçirmiştir ve sürekli olarak yeniden değişim geçirmektedir.

Örneğin; ırki açıdan; “Amerikalı siyahiler dikkati çekecek ölçüde iyi eğitilmiş olmalarına karşın sanayileşmiş kentlerin yoksul alanlarına kapatılmaları nedeniyle büyük yoksulluk işsizlik ve gizli işsizlik yaşamışlardır”(Urry, 2015:49).

Ya da sınıfsal bakımdan:“ babasının daha önce büyükbabasından mirasla devraldığı” ve son doğan bireye miras kalan sınıf; yükümlülük ve yetki olarak pozitif ve negatif anlamlar içermektedir”(Le Roy Ladurie, 2001:46 tarafından Sennett, 2014: 83). Ekonomik hayatta hangi konumda bulunacağı ya da bulunmak isteyeceği gibi kabullerin şekillenmesi noktasında “ yapay aristokrasi” olarak adlandırılan bireyin kendisinden çok ebeveynlerinin ve onların ebeveynlerinin belirlediği “doğuştan gelen zenginlikler üzerine kurulu” koşullar belirleyici olma gelmiştir (Lemann, 1999:43. tarafından; Sennett, 2014:86).

Aynı şekilde dini çerçevede en bilindik örnek ise; Nazizmin tüm etki coğrafyasında yabancı haline getirilen Yahudiler, tüm diğer insanlık dışı muamelelere maruz kalmalarının yanı sıra ekonomik hayatta da yabancı kimliklerinin yansımaları olarak diğer tüm savaş mahkûmlarıyla kıyaslandığında dahi düşük işlerde çalıştırılmış; düşük karşılıklarla emeklerini işe sunmuşlardır. Bir Nazizm etki alanında yaşayan Yahudi’nin ekonomik hayattaki yabancılığının tek sebebi doğuştan kazanmış olduğu dini kimlik olmuştur.

Cinsiyet bakımından ise; günümüzde hızla değişmekle birlikte söylemek zor olmayacaktır ki; “üretim erkek iken tüketim ise kadın için” genel kabulü ‘kadının üretici bir güç’ olarak ekonomik hayatta ki varlığının olumsuz bir tanıma sahip şekilde tanımlanmasında etkili olmuştur (Bocock, 2014:100). “Erkeklerin kavgaya yatkınlıklarının sebebini insanın biyolojik programlanmasında doğal özünde veya erkek olmasının gereğinde değil sosyal tarihsel ve kültürel çevresinde aramak” gerektiği ne kadar doğru ise; kadının da ekonomik hayattaki yabancılaşmasının kendi başına bir durum olmadığı, tüm ekonomik birikimin bir parçası olduğunu unutmamak gerekmektedir. (Bocock, 2014:101).

21. yüzyıla kadar ‘yabancı’nın oluşmasında genel bir kanı olarak ifade edilecek şey, “benim bugün ki özgürlüğüm çünkü özgürlüğüm tarafından kısıtlanmıştır” sözü olacaktır; çoğunlukla doğuştan gelen özgürlük ve kısıtlamalara vurgu yapılmaktadır (Bauman, 2016:32). Ancak savımız şudur ki; küreselleşmekte olan 21. yüzyıl kentlerinde, yoksulluk, yoksunluk, işsizlik, işsel durağanlık gibi ekonomik yabancılaştırma kavramları, ırksal, dinsel ve cinsel sınırları aşmış, sınıflar, ırklar, dinler ve cinsiyetler üstü bir yabancı kavramına dönüşmüştür. ‘Geleneksel yabancılık tanımlarının kırılması

ve yabancılık genele yayılmıştır' demek, yabancılaşıma kavramının kent kavramından uzaklaşmasını değil bilhassa tüm insanlara eşit mesafede yaklaştığını ifade etmektedir. 'Genele yayılmak' kavrayışını, 'ideal' kavramı üzerinden okumaya devam edelim.

1. İdeal Kentli

21. yüzyıl kentinde, "dışlanmayan herkes içerdedir. Belirli politik dini ve sınıf çevreleri içinde, belirli koşulları yerine getiren herkes o çevreyle ilişkili kabul edilir. Örneğin devletin sınırları içinde doğan herkes, özel durumla onu bir istisna yapmadığı sürece oldukça karmaşık sivil toplumun bir üyesidir." Ancak, 'koşulları yerine getirmeme' ve 'istisna olma' durumlarını açacak olursak; yabancıyı oluşturabilecek durum, Simmel'in dini literatürü kullanarak açıkladığı şekilde "tarihi kaza", "günahta ısrar etme" ve "özel bir ilahi amaç" tanımlarının ekonomik hayatta karşılığını ifade etmemiz için yardımcı olabilir (Simmel, 2016;49-50).

Bu sebeple önce baskın kentli kimliğini tanımlamak gerekecektir. Bu durumda 'ideal' kavramı karşımıza çıkmaktadır. Sennett, 'ideal' tanımlamasını ekonomik hayat özelinde şöyle tanımlamaktadır (Sennett, 2015;11):

"Bu ideal kadın ya da erkeğin başa çıkması gereken üç güçlük vardır... Birincisi... Kurumlar artık uzun süreli bir çerçeve sağlamaz olduğunda, birey kendi yaşam anlatısını doğaçlamak, hatta süregiden bir benlik duygusundan yoksun yaşamak zorunda kalabilir... İkincisi... Toplumsal düzen, zanaatçılık idealini yani tek bir şeyi gerçekten iyi yapmayı öğrenme idealini köstekliyor... Zanaatçılık yerine, geçmiş başarıyı değil potansiyel kabiliyeti öven bir meritokrasi fikri geliştiriyor... Üçüncüsü, geçmişi geçmişte bırakmakla ilgili."

Bu kavrayış bakımından 'ideal' tanımına uymayan yani benlik duygusunu koruma çabasında olan; zanaatçılık eğiliminde olan ya da zanaatçı olan ve değişen koşullara uyum konusunda 'potansiyeli' olmayan bireyler, ekonomik hayatta 'yabancı' konumuna gelebilmektedirler. Öyleyse, ekonomik hayatta var olma sürecinde, 'doğuştan gelen herhangi bir tanım yüzünden' olmasa da 'kazanılan' bir ekonomik dışlanmayla karşı karşıya kalınabilmektedir.

Zanaatın anlamını incelediğimizde; karşımıza, tecrübe ve kazanım gibi geçmiş zamana atıfta bulunan; geçmiş zamana bağlı kavramlar çıkmaktadır. Oysa zamansal bağlamda zanaatkârın karşıtı olan ideal bireyin tanımı ise; daha çok gelecek zaman kavramsallaştırması yani beceri kavramı üzerine kurulmuştur. "Beceri kişinin yapmayı öğrenmiş olduğu şeyi yapmasından çok, yeni bir şeyi yapabile yeteneği olarak tanımlanabilir" (Sennett, 2015;73). Zanaat, birikimsel bir sürecin yansıması iken 'beceri', 'beklentilerin' kavramsallaştırılmış halidir.

Diğer taraftan; zanaatkârlığın geçmişe dönük anlamlarından biri de işle zaman geçirmeyi ve böylece işle çalışanın 'tanışmasını' gerekli kılmasıdır. Bu durum, ideal ürüne uymama durumu olarak 'hata' yapabilme ihtimalini öngörmektedir. Ve dahası, hata yapma durumunun 'daha iyi' için gerekli bir araç ve hoş görülen etken konumunda olması söz konusu olmaktadır.

Doğal olarak, ideal kentlinin ekonomik hayatta zanaatçılık tanımlamalarından uzaklaşmasının yanında mevcut zanaatçıların ekonomik hayata yabancılaşıması gibi bir sonuçta söz konusu olmaktadır. Tecrübe ve birikim gibi kavramların önemini yitirdiği 'yeni' zamanlarda, ideal tanımlarına uyum sağlayamayan (daha çok yaşlı) bireyler, bir konuda iyi olması değil birçok konuda standart olmanın tercih edilmesinin sonucu olarak ekonomik hayatın yabancısına dönüşebilmektedirler. "Deneyim arttıkça değer düşmesi" durumu, zanaata saygı ve minnet durumunu, alay ve dışlamaya dönüştürme eğilimindedir (Sennett, 2015;72). Tecrübe, nostaljik bir fantezi ve rasyonel karşılığı olmayan romantik bir durum olarak ele alınabilmektedir. Tecrübeyle ve işe olan bağlılıkla ortaya çıkabilecek ayrıntılı bir üretim sürecinin sonucu olan 'nadide' ürünlerin, modası geçmiş/demode' olarak tanımlanması, bu durumun en belirgin yansımalarından biridir. Çünkü ekonomik gelecek zamanı çağrıştıran yegâne kavramlar, otomasyon ve onun belirlediği standart kavramlarıdır. Gelecek zaman tasvirinde ekonomik hayatın 'ideal' kavramının tanımı, makinelerle yapılmaktadır. Çünkü en iyi zanaatkâr dahi aynı giysiyi bir daha dikemez. Yani ideali üretse ya da tüketse dahi zanaatçı, ideal olanı tekrarlayacağı için 'ideal' bir üretici ve tüketici olarak tanım kazanamaz. İnsanı makinadan ayıran bu farklılık oluşturabilirlik, otomasyon çağında 'hata' kavramıyla tanımlanır hale gelmektedir.

Zanaatçılık aynı zamanda tutku barındıran bir kavramdır. Tutku kavramını iş ve birey arasındaki bağı açıklamak adına kullanacak olursak; tutku, bireyselliği ve işi kabul edilmeyi/içselleştirilmeyi temsil etmektedir. Bireyin ekonomik hayattaki benliğinin oluşması noktasında tutku, bir yaşam şeklinin ve kimlik oluşumunun iş tarafından da belirlenmesine imkân sağlayan bir etken olarak ele alınabilir. Aksini düşünecek olursak; zanaatın yani bir bakıma işsel birikimin karşıtı olan ‘yenilik’ durumunu temsil eden beceri kavramı ise tutkunun oluşumu için gerekli olan geçmiş zamanın birikmesini engelleyecek/yok sayacak kadar yoğun bir gelecek zamana dönük tanım içermektedir. Gelecek zaman, belirsizliktir, üstelik geçmişten kopmuş ise belirsizlik, ‘tutku’yu en iyi ihtimalle kuşkuya dönüştürmektedir.

“Doğruluğun belli bir tarihsel anda mutluluğun tam tersini verebileceği insanlık için çok şiddetli bir sarsıntı anlamına gelebileceği ve bu yüzdende kişiler tarafından reddedileceği düşüncesi karşısında pragmatizmin kurucuları öznenin mutluluğunu doğruluğun tek ölçütü yapmışlardır... Böyle bir doktrin için yandaşlarına haz veren bir inanç türünü reddetme imkânı yoktur.”

Horkheimer’in bu varsayımı doğru kabul edilir ise (Horkheimer, 2016;95), iş ile ilgili konumu yabancı olan bir birey için mutluluk tanımı nasıl şekillenecektir. ‘Mutluluk kavramı da... normal hayat gibi bir bayağılığa indirgenecektir’ (Horkheimer, 2016; 163) Normal olan şey mutluluk tanımını belirleneceği ve normal iş tanımının mutlu etmeyeceği durumlarda, mutluluk kavramı ‘iş içi’ bir kavram olmaktan uzaklaşacaktır. Öyleyse, ‘normal hayat’ tanımlamaları, normal ve ideal kavramlarının aynileşmesinin sonucu olarak; küreselleşen kentte ekonomik hayat açısından nasıl genel kabullerle oluşmaktadır?

‘Yenilik’ oranınca daha az adil tanımlanan ceza ve ödül kavramlarının oluşmasını sağlayan beceri odaklı düşüncenin, baskın olan ideal ve çekinik olan yabancıların oluşmasındaki etkisi, daha kapsayıcı bir yabancı tanımının oluşmasına neden olmalıdır. ‘Yenilik’ oranınca hem ideal olanın değişkenliği hem de sürekli bir eskime çağı olarak 21. Yüzyıl ekonomik hayatının genel anlamda, ‘tecrübeyi’ ekonomik tehdit olarak algılama eğilimi, bizi bu çıkarıma itmektedir. Ancak ceza tanımının yumuşak tarafı, yani görünür olan dışlama süreçlerinin maskeli tavrı³ yabancıyı bir tür çelişkiye çekmektedir. Şöyle ki; zanaatkârlık ömür boyudur. Geçmiş zamanın çokluğu zanaatkârlıkla doğru orantılıdır. Oysa beceri ise dönemseldir. Dönem söz konusu olduğunda ise ‘yeni’ bir dönemin başlangıcı için, içinde bulunulan dönemin bitmesi gereklidir. Ekonomik yeniliğin hızı, dönemin aralığıyla ters orantılı olacağından, uzun dönemler sistem için engel, ‘yeninin belirlediği ideal’ ise sonu olmadığı için(en azından böyle kabul gördüğü için) hiçbir zaman ulaşılamayacak bir hedef olarak tanımlanmalıdır.

Diğer taraftan ‘‘ödül sayısının peşindeki insan sayısından daha az olduğunu’’ bilsek dahi yani ‘maskeli tavırdan’ haberdar olsak da; ödül, cezadan daha çok dile getirilmekte ve görünür kılınmakta; ekonomik algılarımızı meşgul etmektedir. (Bauman, 2016;31). Dahası beceri kavramının tanımlanmamış-tamamlanmayacak bir kavram olması bu durumu desteklemektedir. ‘Neden ödülü kazanan ben olmayayım!’ Bu cümle bir soru olmaktan çıkıp çalışmanın tek amacı haline gelebilmektedir. Ve genellikle para kavramı, ‘ekonomik ödülü’ tanılamak için tek başına yeterli olabilmektedir.

‘‘Para tek başına birçok farklı şeyi ifade edebilme kapasitesi yüzünden ‘en korkunç eşitleyici’ olarak görüldüğü için kentte yaşayanların eşyaları ve etrafındaki insanları değersizleştirmelerine katkıda bulunur... Tüm renksizliği ve kayıtsızlığıyla para tüm değerlerin ortak paydası olur’’ (Wolff, 1950;414 tarafından Saunders, 2013; 106). Parasal karşılığı olmayan bir birey için tanım yapılmamasının/yapılamamasının bu durumun en bariz göstergelerinden biri olduğu ortadadır. Hakkında bir fikrimizin dahi olmadığı insanların tanımı, rahatlıkla söyleyebiliriz ki; her halükarda farkında olduğumuz bir ekonomik ilişkinin belirleyiciliği ile ilişkilidir.

Peki, neden ‘neden hala bu işte çalışıyorum?’ sorusunun sorulması için yeterli şartlar hazırlanırken bu sorudan çoğunlukla kaçınılması yani yabancıların ekonomik hayata tutunması durumu hâkimdir. Bu bir çelişki olarak görülebilecek ise de, ‘insanlarının eşit olmaması doğaldır... Yaşamın kaideleriyle

³ Dışlamanın bizzat dışlama sebepleriyle değil de sistem içi kavramlarla tanımlanması; işten atıyoruz ya da kariyer ilerlemeni durduruyoruz yerine ekonomik kriz yüzünden şirket olarak küçülmeye gidiyoruz ya da seni şirket için daha ideal pozisyona veya departmana alıyoruz gibi öznenin çalışan değil örgüt olduğu durumlar.

oynamak hepimize zarar verir ‘ ve ‘ rekabet hem sosyal adaletin hem de sosyal düzenin sağlanması için ayna anda gerekli ve yeterli koşuldur’’ düşüncesinin kentli birey tarafından kabulü hakimdir (Bauman, 2015;32). Beceri temelli bir rekabet ve bu rekabetin sonuçlarının kabul edilebilir-doğru olması(ekonomik yarışın kazananı olunmasa bile hatta kazanılabileceğine dair umut olmasa dahi oluşan)ekonomik kazanma ‘idealinin’ bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Yabancınnın ekonomik hayattaki tutunma sebebi, ‘ideal’ tanımlara değil ‘ideal’ bakış açısına sahip olmasıdır diyebiliriz.

2. İşlevsel İnsani İlişkiler

‘Bireylerin mevcut karşılıklılığı birbirleriyle ilgili tükettiği resme dayanır’’ (Simmel, 2016;7). Ekonomik hayatta var olmanın küreselleşme şartlarında ki göstergelerinden birisi de üretici ve tüketicilerin büyüme kavramıyla orantılı olarak varlıklarını devam ettirebilmeleri durumunun bireysel algıya hâkim olmasıdır. Uluslararası- çok uluslu şirketlerin çağı olarak 21. Yüzyıl, bu bakımdan ekonomik anlamda, birlikte iş yapılacak bireylerin ilişkisi noktasında yeni çerçeveler çizmektedir. ‘Grubun birliği artık üyeleri arasındaki doğrudan etkileşimle muhafaza edilemez’’ (Saunders, 2013;101). İlişkiler ancak ikincil olarak gerçekleşebilmektedir. Diğer bir deyişle; ‘grup büyüdükçe grup içi etkileşim kişisel olmaktan çıkar ve üyeler diğerlerinin eşsiz kişisel nitelikleri ile daha az ilgilenmeye başlarlar’’(Saunders, 2013;102).

Bu durumu açıklamak için kullanacağımızı temel kavram, hem ekonomik toplumlar içi hem de ekonomik toplumlar arası rekabetin es geçilemez bir varlık olarak tanınması ve kabul edilmesiyle oluşan işlevsellik durumudur. Wirth’in ‘biz görevlilerin üzerinde onların rollerini gösteren üniformaları görüyoruz ve üniformalarının arkasında saklı farklılıklara karşı ilgisiziz’’ tanımlaması merkezinde bir ‘işlevsellik’ ele alışına sahip olduğumuzda, ‘ilgisizlik’’ kavramının ifade ettiği şey, insani bilgiye ulaşamamasının ötesinde insani bilgiye ulaşmanın yani ‘sosyal ilişki kurmanın’ istenmemesi durumudur (Wirth, 1938, 14). Yani sosyal ilişki, ekonomik bakımdan olumlu anlam kazanmamakta, dahası ekonomik ilişki kurulan bireyleri ‘şey’ konumuna getirmektedir. Daha doğru bir ifadeyle; bireyleri, ancak başka şeylerle birlikte anlanılabilecek tanımlara sahip olma duruma itmektedir; sattığım arabanın sahibi, çalıştığım okuldaki başarılı çocuğun babası ya da iyi bir müşterinin eşi. Yani Sartre’nin kavramsallaştırmasıyla ‘insanlar’, işlevselleşmekte ve işlevselleştirmektedirler (Sartre, 2010;489-490):

‘Bu ‘insanlar’ işlevdirler: bilet denetçisi denetleme işlevinden başkaca bir şey değildir; kafedeki garson, müşterilere hizmet etme işlevinden başkaca bir şey değildir. Bu noktadan itibaren, eğer mekanizmalarını harekete geçirecek ‘*anahtarlarını*’’ ve ‘*parolalarını*’’ bilirsem, onları çıkarlarım için en iyi bir biçimde kullanmam mümkün olacaktır.’’

İşlevselliğin oluşturduğu ilişki tanımı sonucu, kentliler birbirlerinin ‘tanıdıkları’ haline gelirler. Simmel’in tanımlamasını kullanarak şunları söyleyebiliriz (Simmel, 2016;15):

‘Birbirlerine ‘tanıdık’ olan kişiler bu anlamda karşılıklı olarak birbirlerini tanımazlar; bireysel anlamda kişinin kendine özgü kişiliğini derinlemesine bilmezler. Sadece birbirlerinin varlığından haberdar oldukları anlamına gelir. Bir kural olarak, bu anlamada tanıdık olma kavramı isim söylenmesinden ‘taktimden’ ibarettir. Kişinin tanınması tanıdık olmaktan farklıdır. Kişi belirli bireyle tanıdık olduğu hatta yakından tanıdık olduğunu söylerken gerçek bir yakın ilişkinin eksikliğini belirgin bir şekilde vurgulamaktadır.’’

Tanıdık olma durumu ekonomik hayatın çekinceli-paranoyak insanının tarifi şeklindedir. Diğer bir deyişle; tam bir karşılaşma olmayan, ‘sahte karşılaşma’’(Bauman, 2011;188) olarak ‘tanıdıklık’, insani ilişkinin ‘Soros’un deyişiyle ilişki kurmuyor iş(lem) yapıyorlar’’ şeklinde tanımlanması durumudur (Sennett, 2015;45).

Peki, öyleyse, ‘işin doğası gereği, insanlar arasındaki bütün ilişkiler birbirleri hakkında bir şeyler bildikleri ön koşuluna dayanır... Bir arada bulunduğumuz kişiyi tanımamız, birlikte bir şeyler yapmamızın ilk ön koşuludur’’(Simmel, 2016, 5) varsayımını ele alışımızın neresine koyacağız? Yanlış bir varsayım olduğunu düşünüyorsak bu bakımdan tartışmaya yer yoktur. Ancak doğru olabileceği üzerinde kanı oluşturmuş isek; bizim düşüncemiz, ekonomik hayattaki işlemlerin, bir şeyler yapmayı değil bir şeylerin bireyin sadece azami ‘insani boyutlarda’ yerine getiriliyor olmasının tanımlanması anlamını taşıdığıdır.

‘Etkin fiil her yerde yerini edilgen fiile bıraktı; eylemden çok, eylemin üretilmiş, teşvik edilmiş, istenmiş, medyatik doyuma uğratılmış, teknik hale getirilmiş olması daha önemlidir’ (Baudrillard, 2016;52). Tanımlanmış ideal kalıpların(ölçüler-oranlar) uygulayıcısı olarak; daha doğru bir tanımlamayla ‘ayak uydurucusu’ olarak beceri sahibi üretici ve tüketici birey, durmadan tekrarlanan ve dahası müdahalesinin en düşük seviyede gerçekleştiği işe ve kendisine karşı yabancılaşma hissetmektedir. ‘Onları kullanan herkese kendi düş gücünün ürünleriyle çevresini zenginleştirme fırsatını en geniş ölçüde veren’, ‘şenlikli araçların’ yokluğu, yapısal bir sorun olarak bireyin işe ve kendisine karşı ‘şenliksizleşmesini’ ifade etmektedir (İllich, 2015; 33). Marks’ın değişimiyle; ‘emeğin yabancılaşması’ sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Marks, 2011; 143-144):

‘Peki, emeğin yabancılaşması neye dayanır? İlk, emeğin işçinin dışında olması, yani onun özüne ilişkin olmaması, demek ki emeğinde işçinin kendini olumlamayıp yadsınması, mutlu değil mutsuz duyması, özgür bir fizik ve entelektüel etkinlik göstermeyip bedenine ve tenine eziyet etmesi olgusuna. Sonuç olarak işçi, ancak çalışmanın dışında kendi kendisinin yanında olma duygusuna sahiptir ve çalışmada kendini kendi dışında duyar. Çalışmadığı zaman kendi evinde gibidir ve çalıştığı zaman da kendini kendi evinde duymaz. Öyleyse çalışması istemli değil ama istemsizdir, zorlama çalışmadır. Öyleyse bir gereksinmenin karşılanması değil ama sadece çalışma dışındaki gereksinimleri bir karşılama aracıdır. Emeğin yabancı niteliği, fizik ya da başka bir zorlama ortadan kalkar kalkmaz çalışmadan veba gibi kaçılması olgusunda açıkça görünür. Dışsal emek, insanın içinde kendine yabancılaştığı emek, bir kendini kurban etme, bir onur kırılması çalışmasıdır. Son olarak emeğin işçiye dışsal niteliği, onun işçinin kendi öz malı değil ama bir başkasının malı olması, işçiye ilişkin (ait) olmaması, işçinin emekte (çalışmada) kendine değil ama bir başkasına ilişkin olması olgusunda da görünür.’

Beceri ve zanaat kavramları arasında yapmış olduğumuz yabancılaşma bağlamında ayrımı destekler nitelikte şu söylenebilir; ‘Marx için yabancılaşmamış etkinliğin tanımlayıcı özelliği insan yaratıcılığı idi. Sanatçı ve zanaatkarlar bunun ideal ve tipik örnekleriydi’ (Bocock, 2014;58).

Ekonomik hayatta var olmak isterken aynı zamanda benimsemiş olduğu ‘yabancı kimliğini’ korumak isteyen birey için temel seçenek, ‘ekonomik cemaatleşme’ olarak kavramsallaştırabileceğimiz; yerelliğe, birincil ilişkilere, çoğunlukla el emeğine ve nostaljiye vurgu yapan inorganik ekonomik örgütlenme örnekleridir.

3. Ekonomik Cemaatleşme

Cemaat kavramı, Bauman tarafından şu şekilde tanımlanmıştır (Bauman, 2016;84): ‘Başka insanların muhtemelen reddettiği şeyleri kabul eden hiç de açıkça tanımlanmamış ya da sınırları belirlenmemiş böyle bir topluluğu ve başka her şeye kafa tutma ve başka her şeyi dikkate almama üzerine hemfikir olmaktan gelen bir otoritedir... manevi otoriteyle kurduğumuz manevi birliktir.’

Yabancı olarak tanımlanan ‘çekinik’ kimlik tanımını devam ettirmek isteyen bireyin güvenli alanı olarak mekânsal olmanın yanında sembolik bir üretim ve tüketim süreci sonucu yaratılan ekonomik cemaat, soyut bir düzeni ifade etmektedir. Somut karşılığının olmamasının en temel sebebi kurumsal bir yapıya ihtiyaç duymamasında yatmaktadır. (Bauman, 2016, 177).

‘Yabancı dükkanlar ve lokantalarla ticari ilişkiler yabancıların itiraf edildiği gibi gerektirse bile, asgari etkileşim gerektiren ve hayatın başka alanlarına bulaşmasına izin verilmeyen, el emeğine dayalı işlere yerleştirilmesi; ‘yabancı’ kültür ürünlerine normal günlük hayattan ayrı, belli bir mesafede tutulan boş zamanlarda, eğlence ve boş vakit geçirme araçları olarak, bir müzeyle, bir sahneyle, bir ekranla ya da bir konserle sınırlanmaları halinde hayranlık duyulabilir.’

Diğer bir deyişle yabancı tanımlamasının sonucu oluşan bir ekonomik tanımlama olan ‘ekonomik cemaatleşme’ baskınlık kazanmaması oranında kentsel ekonomik tanımlamaya dâhildir. Aksi takdirde iki ihtimal ortaya çıkacaktır. İlk durum, ‘partnerler için ne kadar altüst edici olursa olsun hiçbir şeyi saklamama hakkı peşinde oldukları bir ilişki’ olarak ‘yıkıcı gemeinschaft’ın ortaya çıkması durumudur (Bauman, 2016;113). Yani bireyin, ekonomik hayat tanımının ‘ekonomik cemaat’ tarafından belirlendiği varsayımıyla oluşan bu durum, küreselleşmekte olan kente ait olmamış-olamamış yada artık olmak istemeyen ancak ekonomik bir canlı olan birey için rasyonel olmayan ekonomik deneyimlerini açıklayabilmek için aydınlatıcı olabilir. Diğer bir deyişle; bu durum,

küreselleşen kentsel ekonomik hayatta tutunması zor yada mümkün olmayan ilişkilerin peşinde koşmak, cemaatin ve cemaat yaşantısına kentsel etkiyi kabul etmeme durumu olarak tanımlanabilir. ‘Yıkıcı cemaat/gemeinschaft’ içindeki birey, ekonomik varlık için kendisi gibi yabancı olduğunu düşündüğü yabancıların kentsel ihtiyaçlarını kısmen kendi belirlediği yabancılik tanımıyla örtüşür şekilde ekonomik tanımlara yansıtma arzusunda. ‘Çekinik’ kimlik tanımlarının ürünü olan, örneğin; yöresel yemek ve kıyafetlerinin ekonomik rasyonellikle çelişen bir şekilde üretilmesi ve tüketilmesi durumu bu bakımdan ele alınabilir. Durkheim tarafından; “Nasıl bir sonuç vereceği bilinen, kurbanın kendisi tarafından gerçekleştirilen, olumlu ya da olumsuz bir edimin dolaysız ya da dolaylı sonucu olan her ölüm edimine” (Durkheim, 2013;5) olarak tanımlanan ‘intihar’ kavramı, ekonomik bakımdan ele alınırsa; rasyonel gerçeklerle çelişse bile yabancılaşmada ısrar eden ekonomik birey için yıkıcılığın sonucu olan durum olarak ‘ekonomik intihar’ kavramı kullanılabilir.

Diğer taraftan; ikinci durumda, yabancılaşmak ama bu durumu kabullenmek durumunun daha rasyonel alternatifi olarak verilebilecek örnek olan; “insanların kentteki tikanıktan kaçmak ve kırsal alanının sessizliğine yakın olabilmek için banliyöye taşınmalarında” (Urry, 2015, 202) olduğu gibi; küreselleşmekte olan kentteki yabancı, kendi ‘çekinik’ kimliğine benzer insanların yaşadığı bölgelerde varlığını devam edebileceğini düşünür ve ekonomik girişimlerde bulunacağı belli mekânları özenle seçer.

Ancak küreselleşmekte olan kent şartlarında her iki durum için geçerli olan şey, cemaatleşmenin “bir yandan özgür olmayı sağlarken öte yandan özgürlüğünün sınırlarını çizerek” (Bauman, 2016;33) kısıtlaması karakterinden ötürü bu iki davranışında ‘yabancı’ kimliklerine sahip bireyler için bir özgürlük alanı oluşturmuyor oluşudur. Yani diğer bir deyişle özgürlüğü, özgürlüğünü kısıtlayarak elde edeceğini düşünen bir yabancı tanımı olarak küreselleşme sürecindeki kentteki yabancı birey, ‘ekonomik cemaat’ tanımlamasının kapsayıcılığını azaltmak suretiyle bir tür ‘tek kişilik cemaat’ olarak ekonomik yaşamını sürdürme eğilimine sahip olabilmektedir.

‘Tek kişilik cemaat’ kavramını, ‘narsizm’ kavramıyla uyumlu şekilde ele alabiliriz. Narsizm, “genel anlamıyla kendini sevmedir. Genelde özdeğer bozuklukları “kendini beğenmişlik, kendini ispat ihtiyacı ve benmerkezciliğin abartılması” anlamında kullanılır. Narsistik ve Narsisizm, hayatı sınırlayan ve sevgi dolu, sürdürülebilir ilişkileri büyük oranda imkânsız kılan temel bir eksikliği tarif eder” (Wardetzki, 2010;20). Ekonomik hayat tanımının küresel ölçekte genişlemesinin sonucu olarak oluşan, baskın kimliklerin sayısının sürekli olarak azalması durumu dikkate alındığında, ekonomik hayattaki konumunu korumak ve bu konumu yükseltmek için birey, ekonomik rakibi olan ‘diğer herkesle’ olan ilişkisini, ‘ekonomik’ sınırlarda gerçekleştirmektedir. Bu bakımdan ‘yalnızca ekonomik olma eğiliminde olan ekonomik ilişki tanımlamaları, ‘ekonomik aşkı’ yalnızca kişinin kendisine yöneltmektedir.

Sartre’ın algılayışıyla; ekonomik bir yalnızlık içinde olduğunu düşünen ve yalnızlığını bir kimlik olarak belirleyen ve yadsımayan birey şu şekilde tanımlanabilir (Christian, 1986;570 tarafından Tekin Bender, 2009;27): “Öncelikle kişi başkasına değil, kendine güvenmesi gerektiğini anlamaksızın, hiç bir şey amaçlayamaz ki o yalnızdır, sonsuz sorumlulukların ortasında dünyaya terkedilmiştir, yardım alamaz, kendisi için hazırladığı amacından başka amacı yoktur, dünyada kendisi için zorladığı kaderinden başka kader yoktur.”

Narsizmin ekonomik toplumsallık tarafından olumsuz bir tanım olmaktan çıkması ise, ‘ne kadar fakir olursa olsun toplumda yerleşik bir konumu olduğunu bilen bir işçinin ayaklanması ihtimali, toplumdaki konumuna bir anlam veremeyen işçinin ayaklanma ihtimalinden daha azdır” (Sennett, 2015;23) tanımına benzer bir şekilde ekonomik hiyerarşinin koruyucusu olarak narsis davranışlara maruz bırakma yoluyla ekonomik otoriteyi görünür kılmak, ekonomik kimlik noktasında netlik vurgusu yapması ile mümkün olmaktadır. Narsis kimliğinin kabulü ve ekonomik hayattaki kimlik olarak teşviki bu açıdan ele alınabilir.

Narsisleşme eğiliminde olduğunu savunduğumuz küreselleşmekte olan kentteki bireyin cemaat vari ekonomik davranışlara sahip olması bu bakımdan yeniden okunmalıdır. Örneğin (Bocock, 2014;63): “Etnik bir pazarın yöresel malların satıldığı özel bir köşesinde ortaya çıkabilecek bir tüketim maddesi, daha sonraki kuşaklar için kendi kimliklerini oluşturmada yardımcı olabilecek bir

ürün; ardından da o ülkenin yerli nüfusunu oluşturanlardan bir kısmı için daha yaygın bir tüketim kalıbı haline gelebilir.”

Bu durum, cemaatleşme tipi bir kavranış olarak okunsa dahi, ‘ekonomik baskınlıklara karşı duran’ bir duruş olarak yabancılığın yansımaları değil daha çok ekonomik baskın tanıma uyum şeklinde ele alınabilir. Çünkü geçmiş zamanın değil gelecek zamanın belirlediği bir izleğin ürünüdür. Diğer bir deyişle zanaat değil beceriye vurgu yapmaktadır. Yabancı olarak tanımlanan kimlik ürünlerinin moda olması ve sonrasında ‘baskın’ kimlik tanımının çerçevesinde yeniden şekillenmesi, bu durumun en bariz örneklerindedir; yanında gazlı içecek-patates verilen, sunumu her bakımdan hızlı/fast olan yerel yiyecekler. Başka bir deyişle herhangi bir yöresel yemek ancak baskın yemek tanımı çerçevesinde ekonomik hayatta yer edinebilir ise ve aksi herhangi bir tanımlama ile yer edinmesi güç ise bu ‘ekonomik cemaatleşme’ olarak adlandırılmamalıdır.

Keza üretici ya da tüketicilerin tercih etme şekillerinin her halükarda bir yabancı kimliği üretimi ya da tüketimi olmadığı açıktır. İster ‘egzotik’ ister ‘görece farklı’ oldukları düşünüldüğü için olsun, üreticilerin ya da tüketicilerin istedikleri şey, ekonomik cemaatin sağlamış olduğu kimliksel kazanım ya da yitimler değil sadece ürünün ‘ekonomik narsis başarısıdır’. Diğer bir deyişle; turistik bir bakış açısı hâkimdir. Bir sonraki tüketim için bir aidiyetin ve istencin oluşması bu bakımdan ancak başka bir ‘denk gelme’ ile mümkündür. Bu yüzden daha fazla üretmek veya tüketmek, üreticileri veya tüketicileri, ekonomik cemaatleşme istencinde bulunan ya da ekonomik bir cemaatleşme kurmak isteyen yabancılara dönüştürmez.

Oysaki ‘yabancılık’ bilince sahip üretici veya tüketici için ürünün ve genel olarak kültürün üretimi ve tüketimi, mevcut olan yabancılığı korumayı veya daha fazla yabancı kimliğine kavuşmayı vaat eder. Bir üretici-tüketici için yabancı kimliğinin ürün ve hizmet olarak sunulması kendini yalnız hissetmenin yani ‘tek kişilik bir cemaat’ olmanın önüne geçme çabasıdır. Böylece birey, ‘tek kişi’ olmaktan, ‘çok kişi’ olmaya geçebilmek anlamına gelen ‘yeni’ işlevsel olmayan insani ilişkiler oluşabilmektedir. “Yeni topluluklar bazen, aynı mekânda yaşayan ve benzer kaderi paylaşan, benzer sorunları yaşayan insanların kaynaşmasıyla, örgütlenmesiyle ortaya çıkabilir. Bu insanlar köken olarak farklı etnik veya geleneksel topluluklara bağlı olabilir, fakat kaderleri onları bir araya getirmiştir” (Hall, 1998;80).

Bu bakımdan; yalnızca ekonomik olmayan insani ilişkiyi oluşturacak olan ekonomik ‘kaderlerin’ oluşmasının zorlaşması bakımından tüketim kavramına odaklanmamız yerinde olacaktır. Çünkü üretim ve tüketim ilişkisi bakımından ele alındığında kentli bireyin konumu üretici olmaktan çok tüketicidir; üretimi tüketim içindir. .

4. Tüketim İçin Üretim – Tüketimci Olarak Üretici

“Baudrillard’a göre modern ve postmodern tüketiciler maddi gereksinimlerini giderdikleri kadar hatta belki bundan da fazla duygusal arzularını da doyurmaya çalışmaktadırlar” (Bocock, 2014;83). Üretim süreçlerinde kendisini ifade etme konusunda zorlanan (çoğu zaman ifade edemeyen) yani işlevselleşen birey, kimlik oluşturma süreçlerinin zeminini tüketim süreçlerine kaydırabilmektedir. Biz bu üreticiye, tüketiciden farklı olarak tüketimci demeyi yeğleyeceğiz. Tüketimcilik şu şekilde tanımlanabilir: “Şehirdeki birey daha çok bir kimlik duygusu yaratabilmek; kim olarak algılanmayı arzu ettiğini belirtebilmek amacıyla tüketmektedir” (Bocock, 2014;27).

Öyleyse, tüketim araçlarının kullanılması noktasında bireylerin çoğu kez üretim süreçlerinde uğramış olduğu kısıtlama şekillerine benzer engellere maruz kaldığını; böylece bir tüketimci olarak üretici bireyin, tüketim süreçlerinde ‘bir tür küresel yabancılaşma’ şekline maruz kalmakta olduğunu; ‘kimlik duygusunu yaratabilmek; kim olarak algılanmayı arzu ettiklerini belirtmek’ için gerekli olan ‘tüketim araçları’ noktasında olumsuzlukla karşı karşıya kaldığını ileri sürebiliriz. Diğer bir deyişle; ‘post modern anlamda tüketmemek derin bir hoşnutsuzluk kaynağı haline gelmektedir” (Bocock, 2014;114).

Castells’in “kolektif tüketim” kavramsallaştırmasını kullanarak açıklayacak olursak; şunları söyleyebiliriz (Castells, 2014;34). “Gelirler açısından ifade edilen genel eşitsizlik, artık konut koşullarından çalışma saatlerine kadar uzanan ve sağlık eğitim ve kültürel imkânları da içine alan bir

takım ortak hizmetlere erişilebilirlikle tanımlanabilen yeni toplumsal ayırım noktalarını ifade etmektedir... Kolektif tüketim mallarına ilişkin yeni bir tür eşitsizlik kavramı ortaya çıkmıştır.”

‘Kolektif tüketim araçlarının’ kullanılması noktasında, eşitsizliğe maruz kalan insanların genellikle alt gelir düzeyinde olduğu kabul edilse bile bununla sınırlı kalmadığı ve gelir seviyeleri üstü-arası bir yabancılaştırmanın yaşandığını ileri sürmek zor olmayacaktır.

Açıklayacak olursak örneğin; kolektif tüketim malları olarak yolların, şehir sularının yada hane konutun kullanılması noktasında, ister yoğunluk ister nicelik ister de heterojenlik ile ilgili olduğunu düşünelim değişen durumun yabancı varlığı değil tanımlanma şekli olduğu açıktır. Ekonomik, siyasi ve kültürel belirlenimlerin üretim süreçlerinin etkisiyle değişimi ile yabancı tanımının tamamlanmadığı; her tüketim sürecinde yeniden bir yabancı üretiminin söz konusu olduğu ortadadır. Çünkü yeni tip eşitsizlikler tüketim süreçleriyle her tüketim anında yeniden tanımlanmaktadır.

Eşitsizlik ve yabancı kavramlarının aynı tür çıkarımın kaynak noktası oldukları konusunda yani yabancı eşitsizliği, malum eşitsizliğinde yabancı oluşumunu desteklediği noktasında kuşku duymuyoruz. Ancak yabancı her hâlükârda eşitsizlikleri doğuracağı ortadayken her tür eşitsizliğin yabancı oluşturmayacağını da savunuyoruz. Yani tekrar belirtmek gerekirse; yabancı oluşması için baskın bir kültürün varlığının olması ve yabancılığın hem birey için hem de baskın kültür tarafından ‘bildik’ olunması gerekmektedir. Oysa bazı içsel ve karmaşık ilişkiler tarafından üretilen eşitsizlikler görünürlükleri itibarıyla bir sembol olarak hem baskın kültür tarafından yabancılaştırılan hem de birey tarafından yabancılaştırılan bir durumu oluşturmayabilmektedir.

Bazı eşitsizlikler, örneğin; anlık maruz kalmalar şeklinde olanlar, zevk ve konfor kavramlarıyla olumlanabilmektedir. Şehir içi yolu kullanamayan birey, diğer uzak yolu kullandığı için zaman ve imkân bakımından ekonomik eşitsizliğe maruz kalsa dahi daha konforlu olduğu için maruz kalmışlık yada dışlanmışlık hissetmediği müddetçe yol ve ulaşım süreçlerine yabancılaşılabilecektir. Örneğimizde dikkat çekmek istediğimiz esas nokta, eşitsizliğin yabancılaştırmayı oluşturmaması için bireyin eşitsizliğin seçimlik olması yani denk gelmesi söz konusu olduğunda bu durumu kişiselleştirmemesidir. Yani bir bakıma eşitsizliğin, bireyin kendi tanımından kaynaklı bir suç olarak tanımlanması söz konusudur. Yani dolayısıyla; bu ‘cezalandırma’ kişisel tanımlardan değil önceden belirli kurallara örneğin; yoğunluk saatlerine uygun davranmamaktan kaynaklanmaktadır. Ancak daha da önemlisi bu durumun değişimi karşısında yani ideal davranışla birlikte, cezanın tekrar yaşanması için bir sebep kalmayacak olmasıdır.

Gerçekten de ne yerel ve merkezi yönetimlerin kolektif tüketim araçlarını sunumlarında bilinçli bir seçim olarak ırk, din, cinsiyet ya da gelir düzeyi endeksli bir tutumu bulunmamaktadır. Ancak bireyin maruz kaldığı günlük ve anlık eşitsizlikler karşındaki denk gelme durumu-algısı bir süre sonra denk gelme kavramıyla açıklanamayacak şekilde sıklaşabilmektedir. Yani ”er ya da geç kazananlar ile kaybedenler kalıcı kategoriler içinde katılacaklardır” (Bauman, 2016;147).

İstemli olması durumu ise tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Aynı iş çıkış saatlerinde ulaşım araçlarını kullanmak durumunda kalan insanların her gün karşılaştıkları eşitsizlik yan yana oturan erkek, kadın, Afrikalı, Asyalı, Müslüman ya da Budist arasında seçimli bir ayırım yapmasa da yabancıyı oluşturmaktadır. Çünkü hem baskın kültür olan çalışma saatlerinin belirleyicisi olan üretim ve tüketim süreçlerinin sunucuları hem de tüketimci olan üretici kentsel yaşam için tüketmek zorunda olduğu kolektif tüketim araçlarının kullanılması yoluyla- buna zorunda olduğu oranda yabancılaştırmaktadır.

Yabancılaştırma süreci, hem bireyin kolektif tüketim araçlarıyla yeniden tanımlanan kavramlar vasıtasıyla (örneğin uzun yolculuk kavramı kolektif tüketim süreçlerinin oluşturduğu yabancılar için bir çileli-tehlikeli uğraş olabilirken iki yüz yıl önce sadece dini bakımdan kutsal bir anlam ifade edebilirdi.) hem de dönüşümsel olarak emeğin yeniden üretilmesi noktasında ekonomik hayata yayılmakta; küreselleşmektedir.

Bir bumeranga benzeyen bu durum, üretim ve tüketim süreçlerinde yabancılaştırma konusunda kentsel ekonomik hayatta birbirini destekleyen ayaklar üzerinde kurulmuşa benzemektedir. ‘Pek çok insanın yaşamlarında bilinçli olarak seçtikleri anlam, bu insanların ürettiklerinden çok tükettikleriyle

oluşur” (Williams, 1986;230 tarafından Bocock, 2014;101) varsayımı üzerinden düşünecek olursak söylemek zor olmayacaktır ki; kolektif tüketim araçları noktasında her gün ve her an yeni bir tür küresel; ırklar, cinsiyetler, dinler, sınıflar üstü yabancı tanımlaması oluşmaktadır. Ancak bu durumun yabancılaşan birey için olumlu bir anlamı da vardır (Bauman, 2016;66-67).

“Kolaylıkla dikkat çeksinler ve bir kere dikkat çektikten sonra da tüm açıklığıyla anlaşılabilirler diye, sınırları mümkün olduğunca açık ve net çizmek, görüldüğü kadarıyla insan elinden çıkmış bir dünyada yaşan ve yaşamak için eğitilmiş insanoğlu için son derece önemli bir konudur.”

Olmak istenilen ‘ideal insana’ benzeme uğraşı olarak tüketim süreçleri, tüketimcilik şeklinde kendini gösterme eğilimine girdiği oranda tüketim araçlarının bir diğer görevi de maske-kamuflej görevi görerek üretim süreçlerindeki yabancılaşmayı örtme çabasına dönüşmektedir. ‘Örtme çabası’ kavramıyla vurgulamak istediğimiz temel nokta, tüketim süreçlerinin üretim süreçleriyle bağdaşmaz oluşudur. Lüks tüketim ve kredilendirme gibi küreselleşmenin her an yeniden tanımladığı kavramlar ile kolektif tüketim araçları ile oluşan eşitsizliğin aşılma eğiliminde olması bu bakımdan örnek niteliğindedir.

Açıktır ki; ekonomik hayattaki eşitsizliğin aşılması düşüncenin altında, yabancıların yabancılaşmasını fark etmemiş ve kabullenmemiş olduğu varsayımı vardır. Çünkü mevcut durumdan memnun olmamasının yansımaları olan tüketim süreçlerini, üretim süreçleriyle çatışır şekilde şekillendirmektedir. Dikkat çekmek istediğimiz konu, üretimsel yabancılaştırıcı etkilerden tüketim vasıtasıyla kopma çabasının etkisinin yalnızca ekonomik olmaması, zihnen bir ‘kopmanın’ olması gerektiğidir.

‘Kopma’ kavramımızın zihinsel olmayan boyutlarının içerdiği mevcuttan memnuniyetsizlik durumu, ileri boyutlarda, kendi kimliğine yakın sosyal kimliklere karşı saygısızlık ve hoşgörüsüzlüğe dönüşebilmektedir. Bu durum yabancılaşmaktan kopmaya çalışan bireyin kendi kimliğine yabancılaşması şeklinde okunabilir. Diğer bir deyişle; mevcut kimlik tanımlarında değişim olmamasına rağmen kimliğine ve gereklerine karşı duyarsızlaşmaktadır. ‘Borçlanma’ olgusunun küresel boyutlarda yükselişi bu okuma açısından tutarlılık vermektedir. Üretimsel yabancılaşmaları, örneğin; gelir düzeyi düşüklüğünü aşmak adına tüketimsel bir araç olan kredi kartı ile tüketim oranını arttıran birey, yüksek gelirli gibi tüketse dahi halen düşük gelirli olduğu için yani borç her tüketim anında arttığı için ‘ne olduğu gibi görünmek istemekte ne de görüldüğü gibi olabilmekte’; kendi gölgesinden kaçmaya benzeyen bir tüketimsel kimlik tanımı oluşmaktadır.

Benzetmemiz doğru olacaksa kısaca; “kişiyi kendi yaşam akışı üzerinde sistemli bir düşünümeye sokan deneyim” (Urry, 2015;331) görevinde olan üretim süreçlerinde doğan –büyüyen yabancılaşma karşısında ‘ideal’ olana uyum için yerine getirilmeye çalışılan uğraşlar bütünü olarak ‘tüketim terapisi’, beklendiği etkinin tersine bir tür ‘iatrogen’⁴e sebep olabilmektedir diyebiliriz (İllich, 2015;15)

SONUÇ

“Kişi hiçbir zaman başka birini tam olarak tanıyamaz, çünkü bu her bir düşünce ve duygunun bilinmesi anlamına gelirdi; bunun yerine gözlemlediğimiz parçaları kullanarak kişisel bir bütün oluştururuz. Bu bütün de özel bakış açımızın görmemize izin verdiği orana bağlı olarak şekillenir.” Bu varsayımı (Simmel, 2016;6) savunmamızın yabancı tanımının oluşması ve yabancılaşma kavramının açıklanması noktasında iki sebebi bulunmaktadır. Yabancıların oluşmasında ki ilk etmen sanıyoruz, insani ilişkileri doğuran iletişimin varlığı ancak kesikliği/düzensizliği durumudur. Varoluşsal bir süreç olarak ele alındığında teknoloji vasıtasıyla da yapılmaya çalışılan temel vurgulardan biri de budur; küresel boyutta tüm insanların birbirlerinin düşüncelerini ve duygularını anlayabilmesi ve belki de böylece değiştirebilmesi.

Ancak asıl değinmek istediğimiz nokta, iletişime atfettiğimiz bu özelliklerin sosyal yaşantının birer yansıması olduğu yani tarihselliğidir. Bu bakımdan tarihselliğin yabancı tanımlarının oluşması noktasında önemli bir belirleyici olduğu görüşündeyiz. Ve bu sav, değişen koşullar doğrultusunda her

⁴Hekimlerin yol açtıkları hastalık

an yeniden küreselleşen kent ve kentliler için Simmel'in kavramsallaştırmasıyla "sinirsel uyarımın şiddetlenmesine" sebep olması durumunu oluşturmaktadır (Simmel, 1950; 411).

Yani, "işin paradoksal yanı daha fazla enformasyon ve daha fazla iletişimle bu belirsizlikten kurtulacağımızı umuyoruz, oysa böyle yapmakla belirsizlik ilkesini daha vahim hale getiriyoruz" (Baudrillard, 2016;48). Yoğunluk, büyüklük ve bireyin sosyal açıdan heterojenliği gibi küreselleşmenin üstünde yükseldiği temel kaynaklar, bu bakımdan 'tanıdık' olma durumunun hâkimleşmesi için destekleyici birer gösterge olarak öne sürülebilir.

Bu görüş, aynı zamanda farklı tarihsel gerçekliklerin, yabancı tanımının niteliğini (süreçlerini tiplerini vb.) ve niceliğini belirleyeceği iddiasını da içermektedir. Çünkü aksi şekilde düşünecek olursak; küresel ekonomik hayat savunusu ile ekonomik ilişki şekillerinin kesikliği, düzensizliği yada yoksunluğu durumlarının artmaması gerekecektir; oysa mevcut durumda 'bildikliğin' artması için hiçbir sebep yoktur.

"Bütün insanların özgür olduklarını ve özgür olmaktan başka çarelerinin olmadığı ama belli bazılarının ötekilerinden daha özgür olduğu" (Bauman, 2016;46) küresel kabulünün, paylaşılan özgürlüğün hiç bir zaman tam olmayacağı düşüncesiyle birleşmesiyle oluşan bir kimlik olarak yabancılaşma; ekonomik açıdan, sınıflar, ırklar, dinler ve cinsiyetler üstü bir forma bürünmüştür hipotezinde bulunuyoruz. Bu hipotezde bulunmak aslında kısaca ve daha net bir şekilde şu düşünceyi ifade etmektedir;

Küreselleşmenin bir ürünü olarak şekillenen ekonomik hayat, sürekli bir tanım yaratma uğraşı olarak her an yeni yabancılar üretmektedir. Küreselleşmenin üretmiş olduğu yeni ekonomik tanım tam da budur. İdeal olan 'baskının' meşruluğunun devamlılığı için bir araç olarak değil dahası bizatihi bir amaç olarak yabancılaşma. Amaç olarak 'yabancılaşma', "müdahale etmemenin, yegâne iyi olmasa da bizatihi iyi olduğu gerçeği" (Berlin, 1969;125) olarak "negatif özgürlük" savunusunun taçlandırılmasıdır. Kentli birey, özgürlüklerini kullanarak, ekonomik varlığının devam ettirebildiği müddetçe 'yabancılaşma' bir ekonomik kimlik olarak küreselleştirmektedir.

"Düşmanlarla savaşırız, dostları severiz ve onlara yardım ederiz; ama ne düşman ne de dost olanlara ne diyeceğiz? Ya da hem düşman hem de dost olanlara ?" (Bauman, 2016;68) sorusuna vereceğimiz cevap sanıyoruz bu bakımdan; sınıfına, rengine, cinsiyetine ve dinine bakmadan "onu yeniden yabancılaştırırız" olacaktır. Evet, küreselleşme kavramı özgürlük ve eşitlik kavramları bakımından, dini, etnik, sınıfsal ve cinsiyetçi ayrımları kaldırmıştır.

Herkes artık sadece üretici ve tüketici birer kentli birey olduğu için küresel ekonomik hayatta, birbirlerine eşit derecede yabancı olma özgürlüğüne sahiptir.

KAYNAKÇA

- Baudrillard, J. (2016), *Kötülüğün Şeffaflığı; Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, (Çev.) Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2015), *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?* (Çev.) Hakan Keser, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik*, (Çev.) Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2016). *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev.) Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bergson, H. (1998). *Zihin Kuvveti*, (Çev.) Miraç Katırcoğlu, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Berlin, I. (1969). Two Concepts of Liberty, *Four Essays on Liberty; Oxford University Press*, ss. 118-134.
- Bocock, R.(2014). *Tüketim*, (Çev.) İrem Kutluk, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları.
- Castells, M. (2014). *Kent, Sınıf, İktidar*, (Çev.) Asuman Türkün, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Durkheim, E. (2013). *İntihar*, (Çev.) Zühre İlgelen, İstanbul, Pozitif Yayınları.
- Hall, S. (1998). Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler. (İç.) A. D. King. (Editör). *Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi*. ss. 63-96. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Horkheimer, M. (2016). *Akıl Tutulması*, (Çev.) Orhan Koçak, İstanbul, Metis Yayınları.
- İllich, İ. (2015). *Şenlikli Toplum*, (Çev.) Ahmet Kot, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Marks, K. (2011). *1844 El Yazmaları: Ekonomi Politik ve Felsefe*, (Çev.) Kenan Somer Ankara, Sol Yayınları.

- Sartre, J.(2010). *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, (Çev.) Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya Eksen, İstanbul, İthaki Yayınları.
- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori*, (Çev.) Songül Doğru Getir, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık.
- Sennett, R. (2014). *Saygı*, (Çev.) Ümmühan Bardak, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2015). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*, (Çev.) Aylin Onocak, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2016). *Gizliliğin ve Gizli toplamların Sosyolojisi*, (Çev.) İdil Dündar, İstanbul, Pinhan Yayıncılık.
- Simmel, G. (1950). The Metropolis and Mental Life, (Translated.) K. Wolff, *The Sociology of George Simmel*. New York, The Free Press. ss. 409-424.
- Tekin Bender, M. (2009). Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre Örnekleme, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı. 4. Ankara: ss. 23-33.
- United Nation. (2014). *Department of Economic and Social Affairs, Population Division*, Erişim: <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.pdf> (15.05.2018).
- Urry, J.(2015). *Mekanları Tüketmek*, (Çev.) Rahmi G. Ögdül, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Wardetzki, B. (2010). *Dişi Narsisizm: Uçlarda Yaşayanlar; Kabul Görmeye Olan Açlık*, (Çev.) Feyza Sarper Öztürk ve Mukaddes Öğünmez, İstanbul, Sistem Yayınevi.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life, *The American Journal of Sociology*. Cilt. 44 Sayı. 1. ss. 1-24.